

KAREL MARÁZ

POPIS BAROKNÍHO I SOUČASNÉHO OTEVŘENÍ HROBKY JOŠTA LUCEMBURSKÉHO V KOSTELE SV. TOMÁŠE V BRNĚ¹

Předložený příspěvek se měl původně zabírat pouze problematikou otevření hrobky zvoleného římského krále, markraběte braniborského a moravského Jošta Lucemburského (1354–1411) v kostele sv. Tomáše v době baroka i s následným uložením jeho kosterních ostatků zpět. Protože však letos v lednu (1999 – pozn. K. M.) došlo k novému otevření Joštovy hrobky, které provedlo archeologické oddělení Muzea města Brna pod vedením PhDr. Dany Cejnkové, přičemž součástí archeologického výzkumu byl také antropologický výzkum Joštových kosterních ostatků, aktuálně o něm stručně poreferuji ve druhé části příspěvku. Měl jsem totiž tu čest se na výzkumu podílet zpracováním výchozích podkladů z archivních pramenů.

Již bylo řečeno, že Joštova hrobka byla otevřena v době baroka s tím, že kosterní ostatky Jošta byly do hrobky uloženy zpět. Kdo by ovšem v této souvislosti očekával popis barokní hrobky a barokního pohřebního ritu, byl by zklamán. Hrobka zvoleného římského krále, markraběte braniborského a moravského – Jošta Lucemburského – je totiž bytostně záležitostí gotickou. S barokem má společné pouze to, že v roce 1752 byla otevřena a při této příležitosti nepatrně upravována. Než se budu věnovat samotnému otevření hrobky v době baroka, dovoluji si nejprve pronést několik slov o založení a významu augustiniánského kláštera sv. Tomáše jako rodové hrobky moravské lucemburské sekundogenitury.

Dvacátého šestého prosince roku 1349 udělil římský a český král Karel IV. Moravu v léno svému mladšímu bratru Janu Jindřichovi. Počátkem roku 1350 se pak Jan Jindřich se svou chotí Markétou (dcera Mikuláše II. Opavského a vnučka Mikuláše I. Opavského – levobočka Přemysla Otakara II.) – usadili v Brně.

Prakticky okamžitě po příchodu do Brna započal Jan Jindřich budovat rodinnou hrobku. Za tímto účelem založil klášter augustiniánů poustevníků. Pro založení se markrabě rozhodl nejpozději počátkem roku 1350, aby tak – podle textu

¹ Přednáška byla přednesena v semináři PhDr. Tomáše Knoze, Ph. D. s názvem *Hrobky a pohřební kaple moravské a rakouské šlechty v raném novověku* dne 15. března 1999. Text článku byl do sborníku odevzdán v září roku 1999 v podobě v jaké byl přednesen a nemůže v něm být proto přihlíženo k další literatuře ani závěrům z postupujících výzkumů.

zakládací listiny – následoval šlépěje mučedníků sv. Václava a sv. Ludmily, kteří prosluli zakládáním kaplí a kostelů.² Ovšem bylo třeba rovněž zjistit, zda v Brně či jeho předměstí vůbec může takový klášter být. V papežské listině z 18. července 1356 Innocenc VI., jenž musel dát žebravému řádu augustiniánů se založením souhlas, uvedl, že v lidnatém, mohovitém a významném městu či jeho předměstí³ je pro klášter místo vhodné, početné, s kostelem nebo oratoří, zvonící a zvonem, hřbitovem, domy a jinými nezbytnými dílnami, v nichž by mohlo být vyživováno slušně a odpovídajícím způsobem dvanáct bratří.⁴

Klášterní kostel augustiniánů poustevníků byl zasvěcen ke chvále a slávě Boha i k blahu věřících a zvláště ke cti svaté Panny Marie a také ke cti sv. Tomáše Apoštola.⁵ Dle mladších zpráv – konkrétně podle Bonaventury Pitera – si Jan Jindřich měl oblíbit sv. Tomáše proto, že v mládí hojně pobýval v pražském svatotomášském augustiniánském klášteře.⁶ Jestliže jsme slyšeli, že v brněnském augustiniánském klášteře mělo být původně dvanáct bratří, měl Jan Jindřich rozšířit jejich počet na 42,⁷ což bylo číslo na tehdejší dobu zcela mimořádné. Janovy představy o tomto klášteře byly značně velkorysé. Měl se totiž stát nejproslulejším a nejvýznamnějším klášteřem augustiniánů poustevníků v německy hovořících zemích, honosným pohřebištem lucemburské sekundogenitury a rodovou nadací.⁸ Jak již bylo řečeno, klášter měl být lokován ve městě nebo předměstí. V tehdejší Brně poloviny 14. století již neexistoval velký volný pozemek pro takovou – až snad poněkud předimenzovanou – fundaci. Proto došlo k založení

2 „*Sane inclitissimi Princeps et beatissimi Duces Boemie Wenczelaus et Ludmilla sectantes morem sanctorum solitum, Capellas et Ecclesias erigentes et dotantes multipharie instaurant, in quibus Deo patri Sedulius famulatur...*“ B r a n d l , V. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) VIII. Brünn 1874, s. 4–5, č. 7. Listina uložena in: Moravský zemský archiv (dále jen MZA) Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 1:1.

3 „...*in opido (sic!) suo de Brunna seu eius Suburbio Olomucensis diocesis populoso utique ac habundandi et insigni...*“ B r a n d l , V. (ed.): CDM IX. Brünn 1875, s. 19, č. 24.

4 „*nos itaque huiusmodi supplicationibus inclinati eidem Marchioni fundandi ac edificandi et construi faciendi nobisque ad usum uestrum ... recipiendi et habendi ... huiusmodi cum ecclesia seu oratorio, Campanili et Campana, Cimiterio domibus et alijs necessarijs officinis dummodo duodecim fratres dicti uestri ordinis in eo pro tempore moraturi inibi decentur...*“ Tamtéž, s. 19, č. 24.

5 „...*ad laudem et gloriam Dei salutemque fidelium et precipue in honorem beate Marie Virginis intacte, in qua filius Regis sibi thronum elegit, velut in cella aromatica creatoris summi, que doloris medela unica revera consistat, et beati Thome Apostoli...*“ B r a n d l , V. (ed.): CDM VIII, s. 4–5, č. 7. Klášter, resp. klášterní kostel obvykle, není-li k tomu jiný závažný důvod, nazývám v tomto příspěvku klášterním kostelem sv. Tomáše v souladu s jeho dnešním patrociniem.

6 Š v á b e n s k ý , M.: *K dějinám města Brna v letech 1243–1411*. 2. Brno a politický vývoj českého státu po roce 1243. In: Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna XIII. Brno 1995, s. 291 s odvoláním se na pramen in: MZA Brno, E 6 Benediktini Rajhrad, kart. 302, sig. G a 33 (P i t e r , B.: *Monasticon Moraviae*, Tom. VII).

7 J a n e t s c h e k , C.: *Das Augustiner-Eremitenstift S. Thomas in Brünn mit steter Bezugnahme auf die Klöster desselben Ordens in Mähren*. Bd. 1. Brünn 1898 (dále jen *Das Augustiner-Eremitenstift*), s. 8.

8 Tamtéž.

kláštera před Běhounskou bránou vně městských hradeb, čímž ovšem Jan Jindřich velmi zkomplikoval Brnu obranu a dá se říci, že klášter brněnských augustiniánů poustevníků sám na tento čin doplatil především za švédského obléhání Brna v době třicetileté války.

Stavba se ale protahovala. Její úspěšné dokončení podporoval i bratr Jana Jindřicha, římský císař a český král Karel IV. Ten 12. května 1375 věnoval týdně po dva roky několik hřiven stříbra z kutnohorských dolů právě na dostavbu kláštera.⁹ Klášter byl ale dostavěn až za nejstaršího syna Jana Jindřicha, zvoleného krále římského, markraběte braniborského a moravského, Jošta Lucemburského (1354–1411), jenž jej – stejně jako jeho otec – nadal četným majetkem a byl brněnskými augustiniány v písemných pramenech za svůj podíl na dokončení kláštera tradičně nazýván jako „*fundator secundus monasterii s. Thomae*“. Mezitím v klášterním kostele našel místo posledního odpočinku Joštův otec Jan Jindřich a ještě před ním i jeho manželky Markéta Opavská (†1363) a Markéta Rakouská (†1366). Kde přesně to bylo, bohužel nevíme. Můžeme se v této věci opřít většinou pouze o mladší písemné prameny či zprávy v dobové literatuře. Obojí si však mnohdy protřečejí a bude nutno provést jejich kritické zhodnocení a rozbor (srov. pozn. 28). Ani dva autentické dobové prameny – listina Jošta Lucemburského z 25. července 1385 a listina Václava IV. z 23. února 1411 – nám mnoho neprozradí. První dává Jošt Lucemburský ze své olomoucké rychty a mlýnu k ní náležejícímu 600 hřiven grošů na dostavbu kláštera, kde již v klidu Nejvyššího odpočívají těla jeho rodičů,¹⁰ aniž by bylo přesné místo posledního odpočinku markraběcího páru v listině uvedeno, druhou Václav IV. potvrzuje privilegia Jana Jindřicha a Jošta pro brněnský augustiniánský klášter, avšak i zde se píše o místě uložení markraběcích ostatků toliko „...*et prerogativa sepulchrali*.“¹¹ Jisté je, že po smrti Jošta Lucemburského, kterou se uzavřely dějiny moravských Lucemburků, bylo v klášterním kostele pohřbeno také jeho tělo.

Další stavební i historické osudy kláštera musíme z časových důvodů pomítnout.¹² Dostaneme se tak až do doby třicetileté války. Tehdy znamenalo pro klášter tragické následky obléhání Brna švédskými vojsky v roce 1645. Již bylo řečeno, že klášter stál blízko městských hradeb, což silně komplikovalo Brnu obranu. Tím se také toto místo stalo nejslabším bodem obrany, což velmi dobře rozpoznali jak obránci tak dobyvatelé, následkem čehož kolem kláštera sv. Tomáše proběhly jedny z nejtěžších bojů. Brno se nakonec náporu Švédů ubránilo,

⁹ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 2:1.

¹⁰ „...*cum ibidem parentum nostrorum corpora, que in requie ibidem ac in pace Altissimi requiescant*.“ Brandl, V. (ed): CDM XI. Brunn 1885, s. 333, č. 368. Listina uložena in: MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 2:2.

¹¹ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 4:11.

¹² Zájemce se o nich může poučit z novější literatury například z: Krsek, I. – K u d ě l k a, Z. – S t e h l í k, M. – V á l k a, J.: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 209; K r o u p a, J.: *Proměny svatotomášského kláštera v 18. století*. In: Bulletin Moravské galerie v Brně. Brno 1994, s. 49–59; S a m e k, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska I (A-I)*. Praha 1994, s. 193–199, t ý ž : *Klášter augustiniánů v Brně*. Brno 1993, D r o b n ý, T.: *Kostel svatého Tomáše v Brně*, b. m., b. d.

ovšem svatotomášský klášter byl velmi poničen. Prakticky celé následující století probíhaly opravy a úpravy kláštera, včetně klášterního kostela, nyní ovšem pochopitelně v barokním slohu. V závěrečné etapě barokizace byla v důsledku stavebních prací otevřena Joštova hrobka.

Když totiž končila barokní etapa obnovy klášterního kostela, došlo v letech 1749–1752 k závěrečným úpravám kostela sv. Tomáše, mezi které náležela mj. i oprava podlahy. Při této příležitosti byly, jak jsme informováni z autentické dobové zprávy klášterního archiváře Hermanna Freye (†1775), také otevřeny hroby v kostele, mezi nimiž rovněž dne 25. října 1752 i hrobka Jošta.¹³ Tento autentický záznam je nesmírně cenný, protože představuje dobovou „archeologickou“ zprávu dokonce doplněnou kolorovanými kresbami,¹⁴ jejíž cena ještě stoupá tím, že při otevření došlo k nevratným úpravám inventáře Joštovy hrobky.

Při manipulaci s podlahou a prvním stupněm s mříží (chórovou přepážkou – oltářní mřížkou) v presbytáři kostela před hlavním oltářem zvedli zedníci kámen, který Joštovu hrobku uzavíral. Po jeho odstranění se objevil před augustiniány následující pohled. Na dosti zkorodovaných třech železných tyčích, vezděných do zdí hrobky cca 65 cm od jejího dna, byly položeny dřevěné desky, na kterých ležely zbytky rakeve, látek a poduška z červeného hedvábí (taftu). Látkové věci se pod dotyky rukou rozpadaly. Na deskách se nalézaly rovněž kosterní ostatky, mezi nimiž byla objevena olovená rakevní destička s nápisem *jodocvs. dei. gratia. romano(r)vm. rex. electvs. semper. avgvstvs. marchio brandem. burgen(sis). et moravie.*¹⁵ Destička byla augustiniány vyjmuta a uložena v klášterním archivu.¹⁶

¹³ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Annus MDCCLII celebritate nulli unquam secundus seu periocha duplicis solemnus actus: dedicationis nempe seu consecrationis insignis basilicae nostrae Brunensis ad Sanctum Thomam Apostolum; et benedictionis primoprimi abbatis celeberrimi ejusdem monasterii, un eodemque anno millesimo septingentesimo quinquagesimo secundo gloriosissime celebrati, honori et reverendissimi per illustris ac amplissimi domini, domini Mathaei Pertscher, Ordinis Eremitarum S. P. Augustini marchionalis ac exempli caenobii ad S. Thomam Apostolum prope Brunam, abbatis per Moraviam vicarii generalis et prioris perpetui infulati protonotharii Apostolici comitis Lateranensis et marchionatus Moraviae praelati, utriusque hujus actus promotorius zelosissimi D.D.D. (dále jen Pamětní kniha), s. 2–4. Edice otevření Joštova hrobu in: M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam o otevření hrobu moravského markraběte Jošta v roce 1752 a jeho edice*. Časopis Matice moravské (dále jen ČMM) 117, 1998, č. 2, s. 393–406. Popularizační podání in: M a r á z , K.: *Hrob kdysi odkryli augustiniáni*. K prvnímu uložení ostatků Jošta Lucemburského došlo před 247 lety. Rovnost, rubrika Brněnský deník, Místní zpravodajství 18.3.1999, s. 4 a totéž Rovnost, rubrika Jihomoravský deník, Místní zpravodajství 19. 3. 1999, s. 5.

¹⁴ Jedná se o kresbu olovené rakevní destičky nalezené v hrobce a celé hrobky s Joštovými ostatky tak, jak do ní byly v roce 1752 znovu uloženy. MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Pamětní kniha, s. 3 a 4, vyobrazení in: M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 400 a 405.

¹⁵ Vyobrazení destičky publikováno nejnověji in: M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 400. V tomtéž článku publikovány i odkazy na starší vyobrazení. K popisu celé akce i podobě hrobky a jejího inventáře srov. v pozn. 13 citovaný článek a edici K. Maráže.

¹⁶ Dnes je uložena v Muzeu města Brna, archeologické oddělení, i. č. 6585. Srov. k tomu M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 402, pozn. 7.

Augustiniáni se rozhodli pro úpravy hrobky. Nejprve vyndali kosti, přičemž typickým věnovali pozornost. Tak se dozvídáme ze záznamu, že lebka měla všechny zuby krom dvou řezáků. Zatímco ovšem spodní čelist ležela na deskách, na dně hrobky – tedy pod konstrukcí ze třech železných tyčí – se nacházela spadlá obličejová část lebky s mozkovnou („*calvaria*“). Pozornosti se těšilo rovněž 16 páteřních obratlů, popsány a změřeny byly dlouhé kosti rukou a nohou. Z hrobky byly odstraněny látky, poduška a zbytky desek. Na železné tyče byly položeny nové dřevěné desky a na ně poskládány kosterní ostatky Jošta Lucemburského, a to údajně „...*ad debitum suum ordinem locata fuere*“.¹⁷ Dozvídáme se dále, že ostatky byly na deskách orientovány hlavou směrem ke dveřím kostela, obličejovou částí ovšem směrem k oltáři, nohama rovněž k oltáři.¹⁸ Nebyly ale dány do rakve, neboť na to zřejmě nebyl čas.

Důvodem byla značná pozornost brněnských obyvatel, kterou zpráva vyvolala. Doslova se ze zápisu o události dozvídáme, že se pracovalo pozdě do noci tak, aby nebyla po celé akci druhý den ráno ani stopa k uvarování se zvědavců, za dne sběhlým: „*sera nocte, quia haec acta sunt, ad praecavendum omnem curiosum de die accursum, adhuc ipsissima nocte singula ita disposita sunt, quod subsequa die ne quidem vestigium apparuerit*“.¹⁹ Zedníci tak zaklenuli hrobku klenbou – původně klenutá nebyla – asi dosti rychle (při jejím letošním otevření bylo opravdu poznat, že je klenba velmi nedbale provedená, což nesporně svědčí o značné rychlosti) a přivalili na ni zpět kámen, který připevnili maltou.²⁰

Cenný je pro nás nejen popis inventáře hrobky, ale i její podoba. Do onoho otevření roku 1752 nebyla klenutá, pouze vyzděná z cihel, přičemž v nich byly zazděny ony tři železné tyče. Ty by snad mohly vyvolat dojem, že se jedná až o druhotné uložení kosterních ostatků a že tedy hrobka není původní a pochází z mladší doby. Proti tomu ale hovoří fakta. Nejenže známe dobové analogie – na polském Wawelu je pro konec 14. a počátek 15. století situace s ukládáním rak-

17 MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Pamětní kniha, s. 3, srov. také M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 397, resp. 403. Při otevření hrobky v lednu letošního roku ale byly kosti chaoticky rozházeny. Mohlo se tak snad stát např. následkem bombardování Brna na konci války, kdy – jak svědčí záznam na s. 80 ve farní kronice kostela sv. Tomáše (uložená na Farním úřadu u sv. Tomáše, Brno, Lidická č. 6) – dostal kostel zásah třemi bombami, takže se mj. zřítíl i strop za hlavním oltářem. Poškozeny dále byly štít kostela, střecha, strop a okna. Jistě však nelze vyloučit ani nějaký neoborný pozdější zásah.

18 „...*jacet venerandum illud corpus facie versa ad altare majus, capite nimirum versus portam ecclesiae et pedibus altare versus*.“ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Pamětní kniha, s. 3, srov. také M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 397, resp. 403.

19 MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Pamětní kniha, s. 4, srov. M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 398, resp. 404.

20 „*Crypta, quae prius fornica non erat, sed solum lapide sepulchrali accurate claudebatur, praesentes jam murarii camerabant lapidemque sepulchralem porphyreticum...denuo advolebant et adaptabant*“. MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Pamětní kniha, s. 4, srov. také M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 398, resp. 403–404. Kámen uzavírající hrobku nebude zřejmě porfýrit („*lapis porphyreticus*“), ale růžovočervený brekciovitý mramor cetechovický. Srov. M a r á z e k , I.: *Kamenná tvář Brna*. Brno 1993, s. 43.

ve na tyčové nosníky zřejmě obdobná,²¹ ale především archeologové po otevření Joštovy hrobky prokázali, že hrobka pochází skutečně z počátku 15. století a její konstrukce – pochopitelně až na zaklenutí – není výsledkem druhotných úprav.²² Malta i cihly ve stěnách hrobky jsou gotické, pouze několik řad v cihlovém věnci klenby pod náhrobním kamenem je z vápenné barokní malty a cihel. Další oporou pro odmítnutí druhotného uložení je značná destrukce látkových i železných součástí inventáře hrobky. V ostatních roku 1752 otevřených hrobech (jejich datace náleží až do 17. století) v okolí hrobky Jošta – jak se dozvídáme ze zápisu v Pamětní knize – se totiž ve velmi dobrém stavu zachovaly látky.²³ Zdá se tedy, že uložení Joštových ostatků, tak jak byly v roce 1752 nalezeny, bylo původní.

Nás však zajímala ještě jedna věc. Augustiniáni totiž napsali do Pamětní knihy, že tělo Jana Jindřicha nenalezli a vyslovili domněnku, že je uloženo pod hrobkou Jošta Lucemburského.²⁴ Tento zápis v nás vyvolal, vzhledem k poměrně velké a archeologickým výzkumem ověřené hodnověrnosti záznamu otevření Joštovy hrobky v Pamětní knize, značné očekávání. Hrob Jana Jindřicha nebyl totiž dosud nalezen.

Zahájení současného archeologického výzkumu předcházeli geofyzikální rozbor (v 80. letech, kdy se neuskutečnilo plánované otevření Joštovy hrobky, se již jeden prováděl)²⁵ od RNDr. Vlastimila Haška, DrSc., mikrobiologický výzkum a rovněž archivní výzkum, který byl úkolem mým. Cílem archivního průzkumu bylo zejména pokusit se získat informace o hrobkách všech moravských Lucemburků pohřbených v klášterním kostele, jejich poloze a podobě, aby bylo možno co nejlépe připravit výchozí situaci archeologům a omezit rozebírání podlahy kostela na skutečně nejnútnejší míru. Archivní průzkum – jak již bylo výše uvedeno – odhalil zprávy o konstrukci, lokalizaci i dřívějším otevření Joštovy hrobky, přičemž přinesl indicie pro možnou polohu hrobu Jana Jindřicha. Bohužel, největším problémem se ukázala absence dobových pramenů, a tak se mohl archivní výzkum prakticky výhradně opírat pouze o písemné prameny z doby baroka, které se – jak již bylo výše konstatováno – mnohdy neukázaly být přesné, či si dokonce protiřečily; jindy zase bylo jasné, který byl z kterého opsán.

21 Srov. k tomu například *Sprawozdania komisji do badania historii sztuki w Polsce*, tom. VIII. Kraków 1912, zejm. s. CX-CXI, B u s z k o , J.: *Uroczystości Kazimierowskie na Wawelu w roku 1869*. Kraków 1970, zejm. s. 12. Za zaslání kopíř článků děkuji krakovskému kolegovi Dr. Zenonu Piechovi.

22 Nejnověji L o s k o t o v á , I.: *Hrobka markraběte Jošta z rodu Lucemburků*. Vlastivědný věstník moravský (dále jen VVM) 51, 1999, s. 162.

23 Např. o látkách v hrobu preláta Alphonse Steimose se dočteme, že: „...*de cuius cadavare nigro adhuc habitu operto*...“ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:4 Pamětní kniha, s. 2, srov. také M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 399, pozn. 10.

24 „*Corpus parentis Ioannis marchionis, fundatoris optimi, nullibi reperiri potuit, videtur subter crypta filii sui Jodoci reconditum esse*.“ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:3 Pamětní kniha, s. 4, srov. také M a r á z , K.: *Augustiniánský záznam*, s. 399, resp. 404.

25 Srov. k němu H a š e k , V. – M ě ř í n s k ý , Z.: *Geofyzikální metody v archeologii na Moravě*. Brno 1991, s. 141–142.

Otevření Joštovy hrobky předcházela také sonda videokamerou, spuštěnou k tomuto účelu vyhotoveným otvorem v okraji cihlového věnce do hrobky v prosinci roku 1998. Konečně dne 18. ledna – symbolicky v den Joštova úmrtí – byl zvednut náhrobní kámen. Celý výzkum vedla, jak již bylo řečeno, PhDr. Dana Cejnková z Muzea města Brna, svým podílem se připojily také zejména Moravské zemské muzeum, Archeologický ústav AV ČR a Masarykova univerzita v Brně.

Technologii zvednutí náhrobního kamene navrhl ing. Michael Balík, CSc., který spolupracuje s našimi egyptology a pomocí speciální konstrukce je provedla stavební firma Tocháček. Vše proběhlo nad očekávání hladce. Pod náhrobní kámen do cihlového věnce byly probourány čtyři nevelké otvory, kterými byly protaženy železné nosníky, vždy dva nad sebou. Ty se spojily šrouby a pomocí čtyř malých hydraulických zvedáků došlo k zvednutí kamene. Hydraulické zvedáky se posléze nahradily kolečky a s kamenem se přes již připravené železné pásy odjelo na předem určené místo na boku chóru tak, aby při práci i provozu kostela nepřekážel (provoz kostela nebyl narušen, práce probíhala mimo bohoslužby). V tuto chvíli nastala práce pro mikrobiology, kteří udělali stěry na stěnách hrobky, zaměřené zejména na plísň. Těleso hrobky se pak provizorně uzavřelo dřevěnou uzávěrou (deskami).

V úterý 19. ledna proběhla nejprve tisková konference za účasti zástupců veřejnoprávní i soukromých televizí, ČTK a novin. Po té byla svolána archeologická komise. V odpoledních hodinách začala RNDr. Marta Dočkalová s vyzvedáváním kosterních ostatků. Po ní následoval archeologický výzkum tělesa hrobky, přičemž se zjistilo, že její dno je zhotoveno rovněž z gotických cihel. V hrobce bylo objeveno také např. kovové gotické kování ve tvaru trojlistu – nejspíše součást někdejší rakve Jošta Lucemburského. Výzkumu byly podrobeny také zbytky dřeva, nacházející se v hrobce.

Zatímco kosterní ostatky zvoleného římského krále a markraběte braniborského a moravského byly zkoumány v Moravském muzeu v Brně i v pražském Kriminallistickém ústavu, pokračovalo pátrání po dalších hrobech Lucemburků. Nicméně ty nebyly zjištěny ani pod podlahou Joštovy hrobky, ani po jejich bocích. Nemohl být ovšem proveden plošný archeologický výzkum, postupováno tak bylo pouze sondami, prováděnými pedologickou tyčí na vytipovaných místech, v kombinaci se sondami kopanými.²⁶

Následně se pozornost archeologů upřela zcela logicky na zkoumání prostoru za Joštovou hrobkou, tedy na místo před dnešním hlavním oltářem. Rovněž zde bylo postupováno pouze pomocí sond. Nicméně ani ty neukázaly na jakýkoli nález. Pokus byl učiněn ještě v místech za dnešním hlavním oltářem, neboť k barokním přestavbám se váží úvahy o jeho posunu dopředu.²⁷ A zde se situace začala jevit nadějně, archeologové pod stávající podlahou narazili na mocnou cihlovou gotickou zeď, ovšem ani tato zajímavá indicie nevedla ke kýženému

26 L o s k o t o v á , I.: *Hrobka markraběte Jošta*, s. 162.

27 S r o v. n a p f k l a d K r o u p a , J.: *Proměny svatotomášského kláštera*, s. 55.

výsledku – nejednalo se o hrobku. Snad by se zeď mohla interpretovat jako pilíř k původní gotické oltářní menze.

Poslední pokus byl proveden v ose chóru za hrobem Jana ze Žampachu. Zde byly lokalizovány tři hrobové jámy a vyzvednuty tři kostry (jedna dosti strávená), z nichž dvě byly uloženy přímo v ose chóru, třetí pak po boku jedné z nich. Zásyp z hrobových jam bude ale bohužel nutno datovat – podle předběžného sdělení archeologů – až do druhé poloviny 17. století či 1. poloviny 18. století. Zůstaly tak de facto poslední dvě potencionální možnosti uložení kosterních ostatků Jana Jindřicha a jeho manželek – totiž pod dnešním hlavním oltářem, ale toto místo je pro jeho značnou hmotnost i relativně špatný fyzický stav v podstatě nepřístupné a v boční kapli P. Marie, kam místo posledního odpočinku Markéty Opavské lokalizuje alespoň C. Janetschek.²⁸

Závěrem si dovoluji upozornit na pietní uložení Joštových kosterních ostatků s bohoslužbou, která proběhla ve čtvrtek, dne 18. března 1999, v kostele sv. Tomáše od 16.00 hodin. Mši celebroidal Mons. ThLic. brněnský biskup Vojtěch Cikrle. Ještě před tím byly Joštovy ostatky od 13.00–15.00 hodin ve svatotomášském kostele vystaveny a celá akce byla zpřístupněna široké veřejnosti.

BESCHREIBUNG DER BAROCKEN UND AKTUELLEN ÖFFNUNG DES GRABES JOBST VON LUXEMBURGS IN DER THOMASKIRCHE ZU BRÜNN

Der vorliegende Beitrag sollte ursprünglich lediglich die Öffnung des Grabes von Jobst von Luxemburg, des gewählten römisch-deutschen Königs und Markgrafen von Brandenburg und Mähren, in der Brünner Thomaskirche in der Barockzeit (1752) sowie die sich anschließende Neubestattung der sterblichen Überreste ebendort zum Inhalt haben. Im Januar 1999 jedoch wurde das Grab Jobsts erneut geöffnet, und zwar durch Archäologen des Brünner Stadtmuseums. Aus diesem Grunde richtet sich das Augenmerk des Vf. auch auf diese zweite Graböffnung, deren Ziel darin bestand, zum einen Jobsts Grab archäologisch zu dokumentieren und zum anderen auch nach dem Grab von Jobsts Vater, des Markgrafen Johann Heinrich von Mähren, und dessen Gemahlinen zu suchen. Die Klosterkirche der Jungfrau Maria und des hl. Thomas (heute St. Thomas) der Brünner Augustiner-Eremiten wurde als Grablege der mährischen Luxemburger errichtet. Die Gründung des Klosters erfolgte praktisch unmittelbar nach dem Eintreffen des Begründers der luxemburgischen Sekundogenitur in Mähren – des Markgrafen Johann Heinrich – Anfang 1350.

²⁸ MZA Brno, E 4 Augustiniáni v Brně, sig. 41:I:7 J a n e t s c h e k , C.: Výpisy k dějinám svatotomášského kláštera (1888), s. 5, dále týž: *Das Augustiner-Eremitenstift*, s. 29, pozn. 1 (s odvoláním se patrně na Pešinu). Většina dalších písemných pramenů (bohužel opět až z doby baroka) a dobové literatury ovšem místo posledního odpočinku členů rodiny moravských Lucemburků lokalizují jinam, nejčastěji před oltář brněnského kostela sv. Tomáše. K rozboru písemných pramenů, týkajících se lokalizace hrobek moravských Lucemburků, připravuji samostatnou studii, která bude publikována buďto v knize o otevření Joštovy hrobky (pokud vyjde, jak je zatím zamýšleno) či časopisecky. Její součástí bude rovněž kritický komentář písemných pramenů, neboť zdaleka ne všechny – obzvláště některé vzniklé v baroku – jsou vždy hodnověrné. Při této příležitosti se dotknu také rozboru textů a posouzení jejich autentičnosti u náhrobních kamenů Jana Jindřicha a Jošta, o nichž nalezneme v písemných pramenech zmínky. Rozboru pramenů, literatury a jejich vyjmenování zde z prostorových důvodů nemohu věnovat pozornost.

Hinter den Klostermauern fanden in der Tat ihre letzte Ruhestätte nicht allein Johann Heinrich und seine Gemahlinnen Margarete von Troppau († 1363) und Margarete von Österreich († 1366), sondern auch Johann Heinrichs Sohn, Markgraf Jobst von Luxemburg († 1411), unter dem das Kloster seine bauliche Vollendung erfuhr. Im Falle der Gräber Johann Heinrichs und seiner beiden Gemahlinnen wissen wir jedoch nicht exakt, an welcher Stelle innerhalb des Klosters diese ihre letzte Ruhestätte fanden. Es gibt lediglich einzelne Schriftzeugnisse, doch auch diese enthalten nur ungenaue Angaben hinsichtlich der Lage der Gräber. Die jüngeren Schriftquellen, vornehmlich aus der Barockzeit, lokalisieren die Grabstätten wiederum in der Regel vor dem Hauptaltar der Thomaskirche.

Anders verhielt es sich im Falle der räumlichen Zuordnung des Grabes Jobsts von Luxemburg. Als äußerst wertvoll erweisen sich hier – in mehrfacher Hinsicht – die authentischen Erinnerungen über die Graböffnung der letzten Ruhestätte Jobst am 25. Oktober 1752 aus der Feder des Klosterarchivars Hermann Frey († 1775) in Gestalt eines zeitgenössischen „archäologischen“ Berichts, der durch kolorierte Zeichnungen ergänzt ist. Der Wert dieser Aufzeichnungen erhöht sich noch dadurch, dass es bei der Erwähnung über die Graböffnung zu einer unumkehrbaren Korrektur des Inventars kam. Das Grab wurde im Zusammenhang mit einer Neufassung des Kirchenbodens in St. Thomas in der Barockzeit geöffnet und der Grabstein gehoben. Die Augustiner entdeckten darunter neben den sterblichen Überresten Jobsts von Luxemburg auch Reste des Sarges, Stoffreste, Reste eines Kissens, eines eisernen Stabes, einer hölzernen Tafel sowie ein aus Blei gefertigtes Grabplättchen mit der Aufschrift *jodocvs. dei. gratia. romano(v)m. rex. electvs. semper avgvstvs. marchio brandem.burgen(sis). et moravie*. Nachfolgend haben die Augustiner das Grab gereinigt und die Skelettreste Jobsts wieder in das Grab gebettet, allerdings ohne den Sarg. Das Grab wurde bei dieser Gelegenheit teilweise gewölbt. Die sterblichen Überreste Johann Heinrichs fanden die Augustiner hingegen nicht, und Hermann Frey vermerkte in seinen Aufzeichnungen deshalb, diese lägen unter denen Jobsts. Diese Hypothese zu bestätigen bzw. zu widerlegen war eine der Hauptaufgaben der archäologischen Untersuchungen im Jahre 1999. Dabei wurde der Versuch unternommen, auch die Grabstätten der beiden Gemahlinnen Johann Heinrichs aufzufinden. In keinerlei Hinsicht waren die Ausgrabungen jedoch von Erfolg gekrönt. Hinzugefügt werden muss jedoch, dass keine flächenmäßige Ausgrabung durchgeführt werden konnte. Die Umstände zwangen die Archäologen, lediglich eine lokale Ausgrabung zu realisieren, die mit Hilfe eines pädologischen Stabes in Kombination mit Grabungs sonden an den mit großer Wahrscheinlichkeit vermuteten Stellen der markgräflichen Grabstätten durchgeführt wurde.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass de facto die beiden letzten potentiellen Möglichkeiten hinsichtlich der Lage der sterblichen Überreste Johann Heinrichs und seiner Gemahlinnen in der Brünner Thomaskirche folgende sein dürften: 1. Unter dem heutigen Hauptaltar, allerdings ist dieser Ort aufgrund der großen Masse sowie des relativ schlechten Zustandes des Altars nicht zugänglich, 2. in der Seitenkapelle St. Marien.